

UN CUPTOR DE ARS CERAMICĂ DESCOPERIT ÎN AȘEZAREA DACILOR LIBERI DE LA ZALĂU — VALEA MIȚEI

Repertoriul arheologic al orașului Zalău, a fost îmbogățit prin descoperirea unui nou punct arheologic care completează astfel lista așezărilor vechi cunoscute pînă în prezent pe vatra actuală a municipiului¹. Asupra acestei noi descoperiri, și anume un cuptor pentru ars vase, care pe baza materialelor ceramice descoperite în el se datează în sec. III e.n. ne vom opri mai jos.

Prezentarea acestei descoperiri este făcută în contextul studierii vieții populației dacice libere, care trăia în imediata apropiere a granițelor provinciei Dacia romană, a orașului roman Porolissum, a culturii ei materiale puternic influențată de civilizația romană. În acest context descoperirea cuptorului și mai ales a materialului ceramic din el au o importanță deosebită prin datele noi pe care le aduc la lumină, menționînd că acest cuptor este descoperit la cca. 11,5 km. vest în afara *limes*-ului roman de pe Meseș, într-o zonă în care sînt cunoscute mai multe așezări ale dacilor liberi².

Cuptorul a fost descoperit în primăvara anului 1983, cu ocazia unor lucrări de amenajare a zonei situată pe malul stîng al Văii Miței, la vest de orașul Zalău, în perimetrul format de primele case ale fostului cătun Valea Miței (str. Lupului), gardul I.L.F. Sălaj și cursul regularizat al pîrîului Valea Miței. Terenul unde era amplasat cuptorul se află în apropierea pîrîului, pe prima terasă a apei. În vederea construirii fundațiilor necesare bazinelor pentru apă în cadrul Bazei de produse petroliere, întreaga suprafață ce cobora lin spre firul apei a fost nivelată cu ajutorul buldozerelor, înlăturîndu-se cca. 0,45—0,50 m. din straturile superioare de pămînt. Odată cu înlăturarea humusului actual s-a ajuns la nivelul de locuire antic care a fost apoi scos în întregime, pe unele porțiuni ajungîndu-se pînă la stratul galben (steril) format din argilă sau pietriș³. În stratul de pămînt galben steril se putea observa foarte clar conturul circular al cuptorului de ars vase și a gropii aferente acestuia. În zona din apropierea cuptorului, mai spre vale, au fost identificate mai multe gropi din care a fost scos

¹ Al. V. Matei, în *ActaMP*, 3, 1979, p. 21 sq, p. 133, p. 486 sqq, s.v. Zalău; É. Lakó, în *ActaMP*, 5, 1981, p. 78 sq, nr. 100, idem în *ActaMP*, 7, 1983, p. 91, nr. 90.

² Al. V. Matei, *Repertoriul așezărilor dacilor liberi din Sălaj*, în *ActaMP*, 4, 1980, p. 229—243.

³ În această zonă a fost construită Baza de aprovizionare cu carburant (bazine de depozitare) a întregii platforme industriale a municipiului Zalău. În momentul sosirii noastre pe șantier, fusese înlăturat în întregime stratul de cultură, cuptorul conturîndu-se foarte clar în stratul galben de argilă.

lutul. Aceste gropi nu se adinceau decît pînă la nivelul grosimii stratului de argilă, în ele nefiind descoperit nici un fel de material arheologic, fiind umplute cu pămînt negru. Pe întreaga suprafață de cca. 60×50 m. ce fusese nivelată cu ajutorul buldozerelor pînă la cca. $0,40-0,50$ m. adîncime, au rămas clar conturate în lutul galben cuptorul pentru ars ceramică marcat de o zonă de pămînt intens ars și gropile⁴ din care a fost scos lutul necesar confecționării vaselor.

Peste zona ce apărea foarte arsă la suprafață a fost trasată o casetă cu dimensiunile de 4×5 m., care a identificat un cuptor circular și groapa aferentă a acestuia. Cuptorul descoperit face parte din categoria cuptoarelor de mărime mijlocie pentru ars vase, aparținînd tipului de cuptoare caracterizat prin prezența unui picior cilindric central de susținere a grătarului (vezi planul). Partea superioară a cuptorului (camera de ardere a vaselor) și grătarul au fost distruse, rămînînd întreg doar piciorul central de susținere al grătarului, camera de foc și canalul de alimentare. Nepăstrîndu-se straturile superioare ale terenului este foarte greu de apreciat adîncimea cuptorului. Apreciind că stratul de pămînt îndepărtat de buldozer avea cca. 40 cm. grosime, fundul camerei de ardere (focarul) se afla la cca. $0,70-0,75$ m. adîncime, camera de ardere (focarul) avînd pînă la nivelul păstrat cca. $0,30-0,35$ m. Camera de ardere (focarul) are o formă circulară cu diametrul de cca. $100 \times 98 \times 96$ cm. Pereții camerei de ardere sînt bine lutiți și bine arși (pe o porțiune de cca. $6-8$ cm.) avînd o culoare cenușu-albăstruie (culoarea pămîntului ars pînă la vitrifiere), avînd nuanța cenușu-metalică ca cea a fragmentelor ceramice descoperite în cuptor.

Piciorul de susținere a grătarului cu înălțimea păstrată de $0,35$ m are diametrul de $0,40 \times 0,38$ m., este amplasat în mijlocul camerei de ardere, fiind obținut din pămîntul cruțat în momentul săpării cuptorului. Mai multe pietre mici de riu erau amplasate pe partea superioară a piciorului formînd baza de sprijin a grătarului pe care urmau să fie clădite vasele pentru ars. Grătarul nu s-a păstrat fiind probabil distrus din antichitate, resturile fiind înlăturate de lama buldozerului. În interiorul camerei de ardere (focarului) au fost descoperite mai multe fragmente vitrificate de la pereții cuptorului și cîteva fragmente de la grătar. În umplutura camerei de ardere (focarului) care nu a fost deloc deranjată, pe lîngă fragmentele de la pereții arși au fost descoperite numeroase fragmente ceramice ajunse aici odată cu acoperirea cuptorului în urma dezafectării lui încă din antichitate. Cauza distrugerii cuptorului și a nefolosirii lui nu apare foarte clar, probabil că a avut loc distrugerea (surparea) canalului de alimentare a focului care apare în profil mult aplatizat față de dimensiunile obișnuite.

Canalul de alimentare a focului este amplasat în partea de est a cuptorului și avea lungimea de cca. $0,45$ m., lățimea este de cca. $0,40$ m., iar înălțimea actuală de cca. $0,20$ m. Probabil bolta canalului de alimentare a focului s-a surpat la un moment dat făcînd imposibilă utilizarea cuptorului în continuare. Faptul că în camera de ardere (focar), pe lîngă resturile de la pereții vitrificați ai cuptorului și cîteva fragmente de la grătar, am descoperit un bogat material ceramic, rezultă că a fost distrus și grătarul la un moment dat, altfel materialul ceramic nu avea cum ajunge în camera de ardere (focar), întreg materialul ceramic fiind descoperit peste tot la toate nivelele.

⁴ Au fost identificate 6 gropi ce se conturau clar pe suprafața nivelată, gropi rezultate în urma scoaterii lutului necesar confecționării vaselor. Pe aceeași suprafață a mai apărut conturată urma unui bordei adîncit în pămînt, care, după materialul ceramic destul de sărăcăcios și după fragmentele de lame de obsidian descoperite în interior, aparține perioadei de tranziție dintre neolitic spre epoca bronzului. La vest de suprafața cu dimensiunile de 60×50 m. pe care fusese descoperit cuptorul, gropile și bordeiul eneolitic, se nivelase o suprafață mult mai mare pe care fuseseră deja construite fundațiile bazinelor. În această zonă după spusele muncitorilor au mai apărut urmele unor gropi și „vetre” (zone cu pămînt ars), fără a se putea preciza că aparțineau unor cuptoare pentru ars oale, sau reprezentau resturile unor simple vetre de la locuirea preistorică.

Groapa cuptorului se află amplasată în partea de E și are o formă ovoidală cu dimensiunile de cca. $2 \times 1,20$ m. iar adâncimea actuală de 0,60 m. la care se adaugă cei cca. 0,40 m. ai pământului înlăturat de buldozer. Fundul gropii era oblic, cu înclinația spre gura de alimentare a focului. În groapă au apărut fragmente de cărbune de lemn și cenușă, pământul de pe fundul gropii fiind pigmentat din plin cu aceste materiale. Merită menționat că în groapa cuptorului au apărut doar 3—4 fragmente ceramice de dimensiuni mici.

Analogii pentru acest tip de cuptor pentru ars vase se află atît pe teritoriul țării noastre cît și în alte părți. Cuptorul cu plan circular și cu pilon central de susținere a grătarului, descoperit la Zalău — Valea Miștei, aparține unui tip întâlnit în descoperirile făcute la Micia⁵, Buridava — Stolniceni⁶, cu care se aseamănă pînă la identitate și în privința dimensiunilor. Pe teritoriul provinciei Dacia romană pe lângă cuptoarele amintite mai sus, au fost descoperite cuptoare de același tip la Cristești — două cuptoare⁷ — și la Sucidava — Celei⁸, datate în sec. II—III e.n. În teritoriile din afara provinciei Dacia acest tip de cuptor este mai des întâlnit, astfel de cuptoare cu stâlpi centrali de susținere fiind descoperite la: Durostorum⁹, București — Străulești¹⁰, Suceava „Scheia”¹¹, Piatra Neamț — Dărmănești¹² datate în sec. II—III e.n. În teritoriul din afara fostei provincii romane au apărut cuptoare de același tip care se datează în sec. III—IV e.n., fiind descoperite în localitățile: Trușești „Pe Cuha”¹³, Cucuteni — Băiceni¹⁴, Glăvănești Vechi¹⁵, București „Fundeni Doamnei”¹⁶, Ileana¹⁷, Independența (Călărași)¹⁸. Toate descoperirile amintite mai sus ilustrează prezența acestui tip de cuptor cu pilon central atît pe teritoriul provinciei Dacia, cît și în teritoriile din afara provinciei romane, întîlnind acest tip de cuptor alături de cuptoare care au camera de ardere împărțită în două părți printr-un perete median¹⁹, aceste tipuri de cuptoare fiind întîlnite și în multe alte părți ale lumii romane²⁰ și mai ales în mediul celto-roman²¹. Răspîndirea celor două tipuri de cuptoare în spațiul locuit de populațiile dacilor liberi trebuie credem pusă în legătură directă cu cantitatea de ceramică și mai ales cu tipul de vase ce urmează să fie arse în aceste cuptoare. Problemele legate de susținerea grătarului printr-un pilon central sau un perete median, trebuie puse în legătură cu greutatea ce urma să fie susținută de grătar, respectiv pilon sau perete. Vasele mari de provizii, ceramica grosieră lucrată cu mîna sau vasele de mari dimensiuni care au o greutate mare, necesită un volum mai mare al cuptorului precum și un tiraj deosebit al focului, care se putea obține cu ajutorul împărțirii camerei de ardere, necesitau amenajarea unui cuptor mare cu camera de ardere împărțită prin

⁵ Octavian Floca, Ferenczi Ștefan, Liviu Mărghită, *Micia. Grupul de cup-toare romane pentru ars ceramică*, Deva, 1970, p. 38—45.

⁶ Gh. I. Petre, în *SCIVA*, 9, 1, 1968, p. 147—158.

⁷ Dorin Popescu, în *Materiale*, 2, p. 155.

⁸ D. Tudor, *Sucidava*, Craiova, 1974, p. 63—67.

⁹ N. Anghelescu, în *SCIVA*, 6, 1—2, 1955, p. 312.

¹⁰ Gh. Bichir, în *SCIVA*, 17, 3, 1966, p. 504.

¹¹ Idem, *op. cit.*, p. 499.

¹² C. Mătase și colab., în *Materiale*, 7, 1961, p. 345—346.

¹³ M. Petrescu-Dîmbovița și colab. în *SCIVA*, 6, 1—2, 1955, p. 174 sqq.

¹⁴ Gh. Bichir, *op. cit.*, p. 505.

¹⁵ I. Nestor și colab., în *SCIVA*, 2, 1, 1951, p. 67 sq.

¹⁶ Gh. Bichir, *op. cit.*, 10.

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ B. Mitrea, N. Anghelescu, în *Materiale*, 8, 1962, p. 612.

¹⁹ O. Floca și colab., *op. cit.*, p. 50 sqq. cu toată bibliografia citată acolo.

²⁰ P. Jamot, *Figlinum, fictile opus*, în *DA*, II, 2, p. 1255 sq. Thédenat, *Fornax și Furnus*, în *DA*, II, 2, p. 1255 sq. și p. 1420 sq.

²¹ O. Floca și colab., *op. cit.*, p. 96 sqq., nota 152. cu toată bibliografia citată acolo.

peretele median ce susținea astfel greutatea mare a grătarului și a șarjei de vase clădite în cuptor. În cuptoarele mici — mijlocii cu piloni centrali de susținere a grătarului, erau arse probabil vase de dimensiuni mai mici, șarja încărcată fiind mică. Nu se poate trage o concluzie generală că un anumit tip de cuptor este specific doar unei anumite perioade sau numai unei anumite etnii, descoperirile făcute până în prezent pe teritoriul patriei noastre²², sînt concludente fiind descoperite cuptoare de ambele tipuri în aceleași așezări și zone.

Cuptorul descoperit la Zalău — Valea Mîței prin forma, structura și tehnica lui de construcție, prin materialele descoperite în el — asupra cărora vom reveni mai jos — se leagă de lumea romană și de lumea dacilor liberi din nord-vestul țării. În teritoriile de V locuite de dacii liberi au fost descoperite cuptoare la Medieșul Aurit²³, Lazuri²⁴, Satu Mare²⁵ și Arad — Ceala²⁶ ce aparțin tipului de cuptor cu perete median, folosite la arderea unei cantități mari de vase; descoperirea de la Zalău prin poziția sa geografică aparține aceleiași populații de daci liberi iar prin materialul ceramic descoperit se datează la sfîrșitul sec. III e.n.

În interiorul camerei de foc au fost descoperite — in situ — mai multe fragmente ceramice care aparțin tipului de ceramică lucrată dintr-o pastă fină și fragmente ceramice lucrate dintr-o pastă zgrunțuroasă ce are în compoziție pietricele mărunte și nisip. În cuptor au fost descoperite doar fragmente ceramice lucrate la roată.

Ceramica fină stampată de culoare cenușie (pl. III, VIII) aparține tipului de străchini cu fundul inelar ce au ca ornament stampat în pasta crudă grupări de semicercuri punctate sau cercuri incizate, încadrate de palmete (frunze) sau motive florale stilizate, ce acopereau partea superioară a vasului. Aceluși tip de ceramică fină cenușie îi aparțin și fragmentele de la străchini puțin adînci, cu buza dreaptă, dar care nu au ornamente stampate pe corpul vaselor (pl. IV, V). Cele trei funduri inelare (pl. V) lucrate din aceeași pastă fină de culoare cenușie, aparțin tipului de strachină, descrisă mai sus, fiind și un indiciu pentru datarea în sec. III e.n. a întregului material ceramic descoperit.

Ceramica zgrunțuroasă de culoare cenușiu-închisă este reprezentată de fragmente de la vase mai mari cu buza evazată ce aparțin unor oale cu fundul drept (pl. VI) precum și unor vase înalte — căni cu o toartă — (pl. VII) avînd analogii în ceramica descoperită la Arad — Ceala²⁷.

Analogiile apropiate pentru ceramica descoperită în cuptorul de la Zalău — Valea Mîței se întîlnesc la ceramica romană șampilată descoperită în *municipium*-ul roman Porolissum²⁸ precum și la ceramica descoperită în așezările dacilor liberi din vestul României²⁹. Prezența fragmentelor ceramice cu motive

²² Idem, *op. cit.*, tabelul sinoptic de la finalul cărții.

²³ S. Dumitrașcu — T. Bader, în *ActaMN*, 4, 1967, p. 111 sqq; Idem, *Așezarea dacilor liberi de la Medieșul Aurit*, 1, Oradea, 1967, p. 27 sqq.

²⁴ Gh. Lazin, în *StCom Satu Mare*, 4, 1980, p. 136 nota 6.

²⁵ Idem, *op. cit.*, p. 133 sqq.

²⁶ I. H. Crișan, în *Apulum* 7/1, 1968, p. 241—251; E. Dörner, în *Ziridava*, 3—4, 1974, p. 94 sq.

²⁷ I. H. Crișan, *op. cit.*, p. 244, fig. 1/1—5.

²⁸ N. Gudea, *Vase ceramice șampilate de la Porolissum*, în *ActaMP*, 4, 1980, p. 104—144.

²⁹ Al. V. Matei, *Repertoriul așezărilor dacilor liberi din Sălaj*, în *ActaMP*, 4, 1980, p. 230—243 cu planșele aferente. Așezarea de la Panic apare descrisă la punctul nr. 1 Zalău — B-dul Mihai Viteazul, nr. 104—106; în urma modificărilor administrative punctul respectiv aparține acum municipiului Zalău. Pentru ceramica șampilată din nord-vestul României, a se vedea: S. Dumitrașcu — Z. Nănași, *Ceramica descoperită la Ghenetea (jud. Bihor)*, în *StCom Satu Mare*, 2, 1972, p. 227—236, pl. LXII; T. Bader, în *StCom Satu Mare*, 3, 1975, p. 40, pl. VI/2, 4—6, 8; pl. X/2, 4, 6, 8.

stampate în acest cuptor sînt argumente clare că acest tip de ceramică stampată se producea în așezările dacilor liberi.

Cuptorul descoperit la Zalău — Valea Miștei se află amplasat la cca. 400 m. nord-vest de descoperirile (gropile de morminte) făcute în punctul „Tăneiu lui Winkler” unde a fost identificată prin săpăturile de salvare în anul 1977 o necropolă care pe baza materialelor arheologice descoperite se datează într-o perioadă contemporană cu provincia Dacia și aparține populației dacilor liberi; printre materialele arheologice descoperite a apărut și o ceașcă dacică specifică sec. III—IV e.n.³⁰. Așezarea dacilor liberi se întindea pe prima terasă a Văii Miștei — în zona unde a fost amplasată întreprinderea de țevi din Zalău — pe capătul spre nord al așezării unde a apărut cuptorul de ars vase au fost amplasate bazinele pentru produse petroliere. Așezarea dacilor liberi de la Zalău — Valea Miștei se află amplasată la cca. 2 km. est de așezarea dacilor liberi de la Panic. Materialele ceramice descoperite la Zalău — Valea Miștei și Panic indică prezența aceleiași populații de daci liberi³¹, ce locuia această zonă în sec. II—IV e.n. Ceramica descoperită la Zalău — Valea Miștei atît în necropolă cît și în cuptor, merge pînă la identitate cu cea descoperită în așezarea de la Panic (cercetată sistematic punct de referință pentru acest tip de așezare), bine datată atribuită dacilor liberi pe baza materialelor specifice descoperite inclusiv fragmente de cești dacice³², ceea ce ne determină să considerăm din punct de vedere etnic descoperirea de la Zalău — Valea Miștei ca aparținînd aceleiași populații de daci liberi, cele două așezări fiind contemporane. Este greu de conceput ca o comunitate puternică ca cea de la Panic (14 locuințe cercetate pînă în prezent) să permită viețuirea în imediată apropiere a unui alt etnic, (distanța dintre cele două așezări fiind doar de cca. 2 km.), ambele fiind amplasate la cca. 13 km. respectiv 11,5 km. vest de *limes*-ul roman de pe Meseș.

Descoperirea și în așezarea dacilor liberi de la Panic a unei cantități mari de fragmente ceramice stampate, rebuturi de la cuptorul de ars vase³³, împreună cu descoperirea fragmentelor stampate în cuptorul de la Zalău — Valea Miștei reprezintă date certe că dacii liberi au asimilat acest produs ceramic specific lumii romane și au produs această categorie de vase în așezările lor. Această constatare de ordin istoric reprezintă o contribuție deosebită la cunoașterea culturii materiale a populației dacilor liberi puternic influențată de civilizația romană specifică provinciei Dacia.

ALEXANDRU V. MATEI

³⁰ Al. V. Matei, *op. cit.*, p. 232 sq, s.v. Zalău — Valea Miștei.

³¹ Ibidem.

³² Idem, *op. cit.*, p. 231, pl. VII.

³³ Idem, *Despre așa-zisa ceramică stampată de tip Porolissum*, comunicare susținută de sesiunea de comunicări a Muzeului de istorie al Transilvaniei din Cluj-Napoca din 27—29 mai 1983, precum și în *ActaMP*, 4, 1980, p. 230, pl. IX/3, unde am presupus existența unor cuptoare în care se ardea ceramică stampată pe loc în așezare. În campania de cercetări arheologice din vara anului 1983 a fost descoperit un cuptor circular de ars vase, de tip cu pilon central de susținere a grătarului; pe lîngă nenumăratele fragmente ceramice stampate rebuturi descoperite în zona cuptorului, pe grătarul cuptorului a fost descoperită o parte a unei șarje de vase stampate rebutate, ce forma un bloc compact de ceramică, în care se pot observa foarte clar tipul vaselor (străchini cu fundul inelar) și ornamentele stampate dispuse pe partea superioară a vaselor. Al. V. Matei, *Rezultatele cercetărilor arheologice din așezarea dacilor liberi de la Panic. Campania anului 1983*, comunicare susținută la cea de-a XVIII-a Sesiune de rapoarte de la Alba-Iulia din 23—24 martie 1984.

A POTTERY KILN IN THE FREE DACIAN SITE OF ZALĂU — VALEA MIȚEI

(Summary)

In the spring of 1983 a pottery kiln was discovered in the site of free Dacians of the Valea Miții (the new sector of the town of Zalău). The site is situated some 11,5 km West from the north-western limes — Meseș hill sector — and some 13 km West of the defence line of Porolissum.

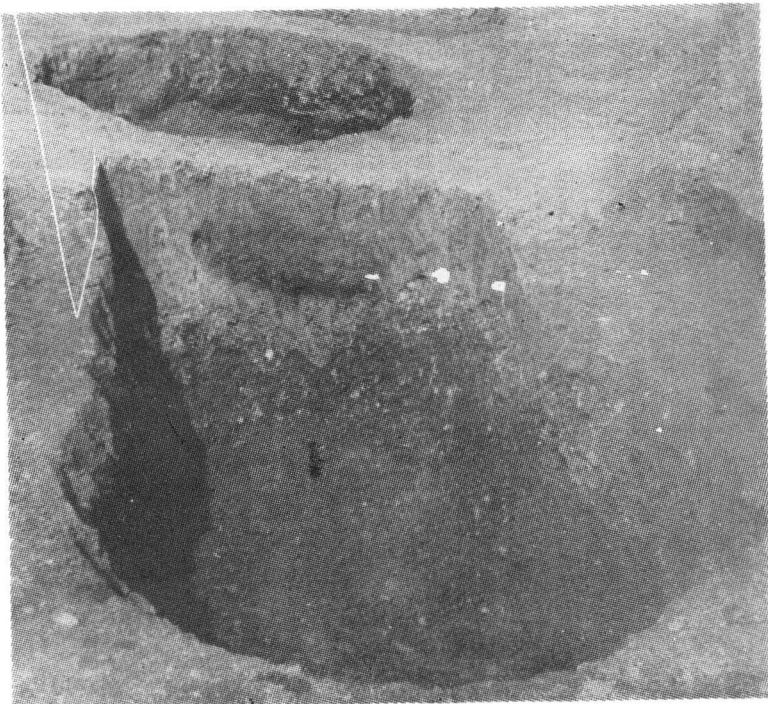
The size of kiln is $1,00 \times 0,98 \times 0,96$ m; its upper part and its upper bottom (that separated the oven where the clay vessels were baked from the furnace proper), were destroyed by the digging work for a plant; the furnace itself and the central pillar that supported the upper bottom remained undamaged.

A large amount of ceramic fragments were discovered in the kiln; some of them made of fine gray clay, with impressed ornaments, imitating the provincial terra sigillata of Porolissum (Plates VIII—X) some of them of rougher clay. The last one represent fragments of bigger vessels (like pots and jars). The shape of these vessels was influenced by the roman provincial earthen ware of Dacia.

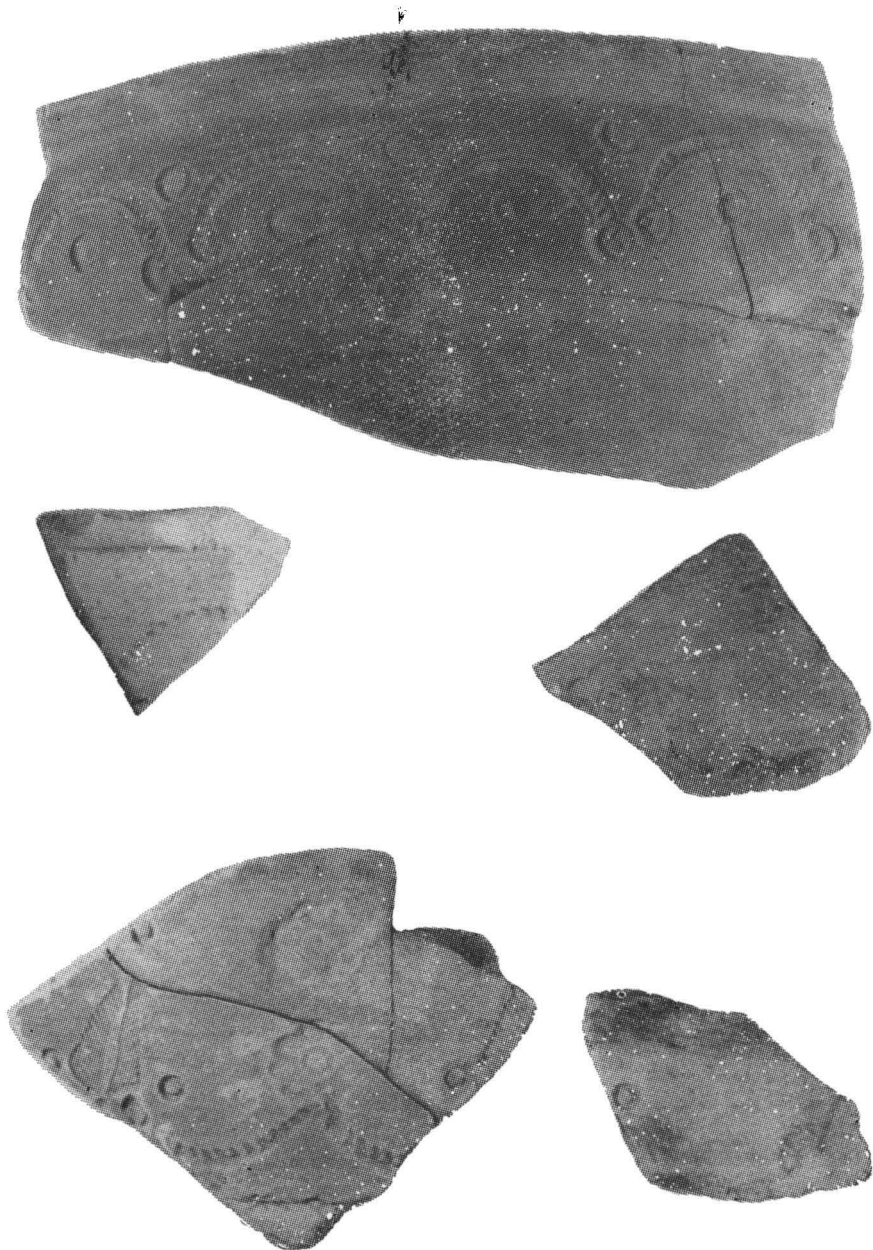
The pottery kiln is dated in the 3rd century A.D. and is the first circular kiln, with central pillar, discovered in a free Dacian settlement in the north-western Romania.

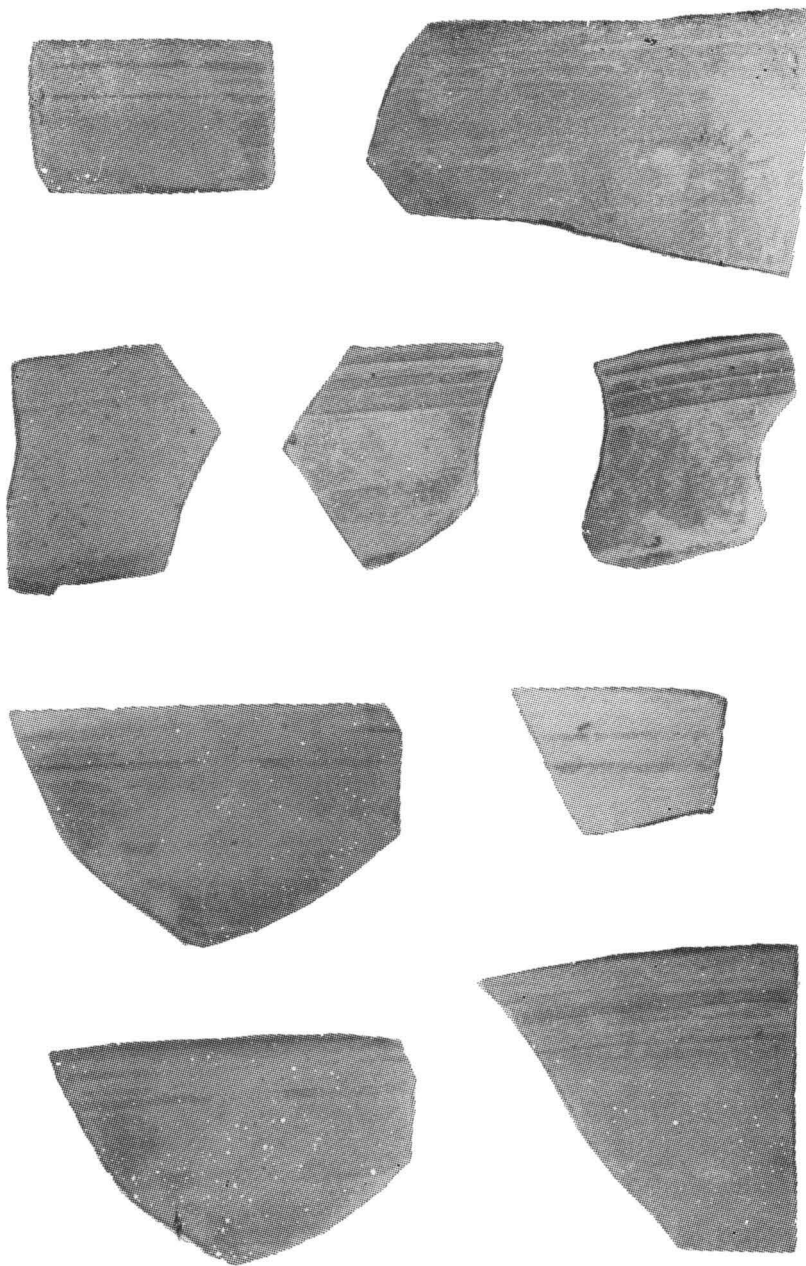
Planșa II — Fig. 1 — Vedere
a camerei de ardere cu pilonul
central după înlăturarea pie-
trelor de râu de pe partea su-
perioară a pilonului.

— Fig. 2 — Vedere generală
a cuptorului și a gropii

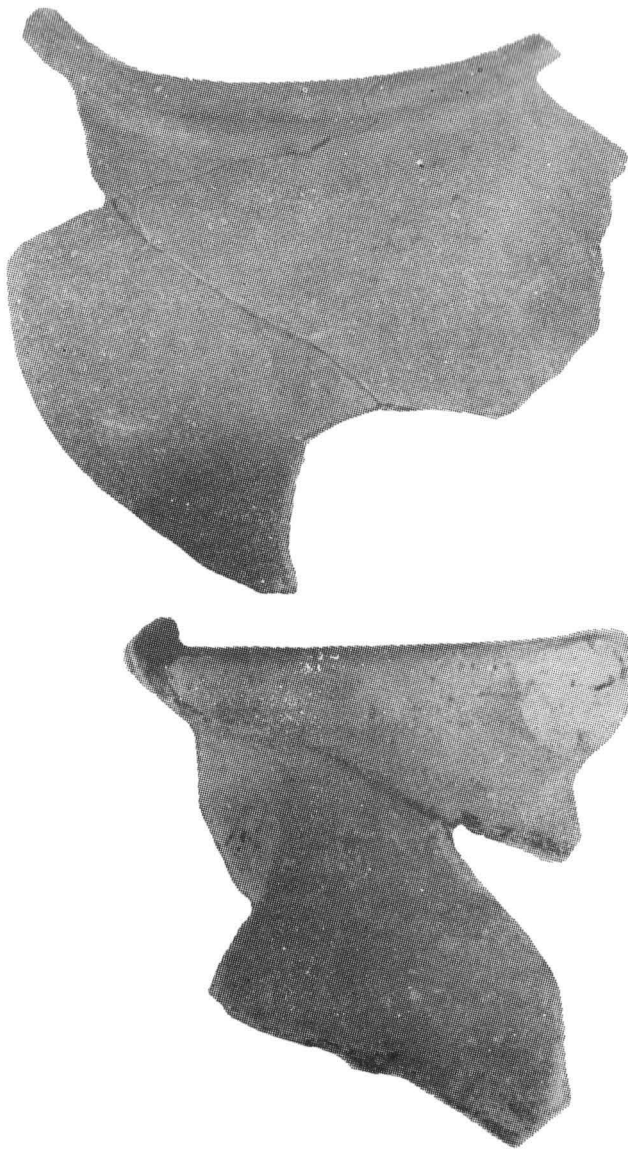
Planșa III — Ceramica șteampată descoperită în cuptor

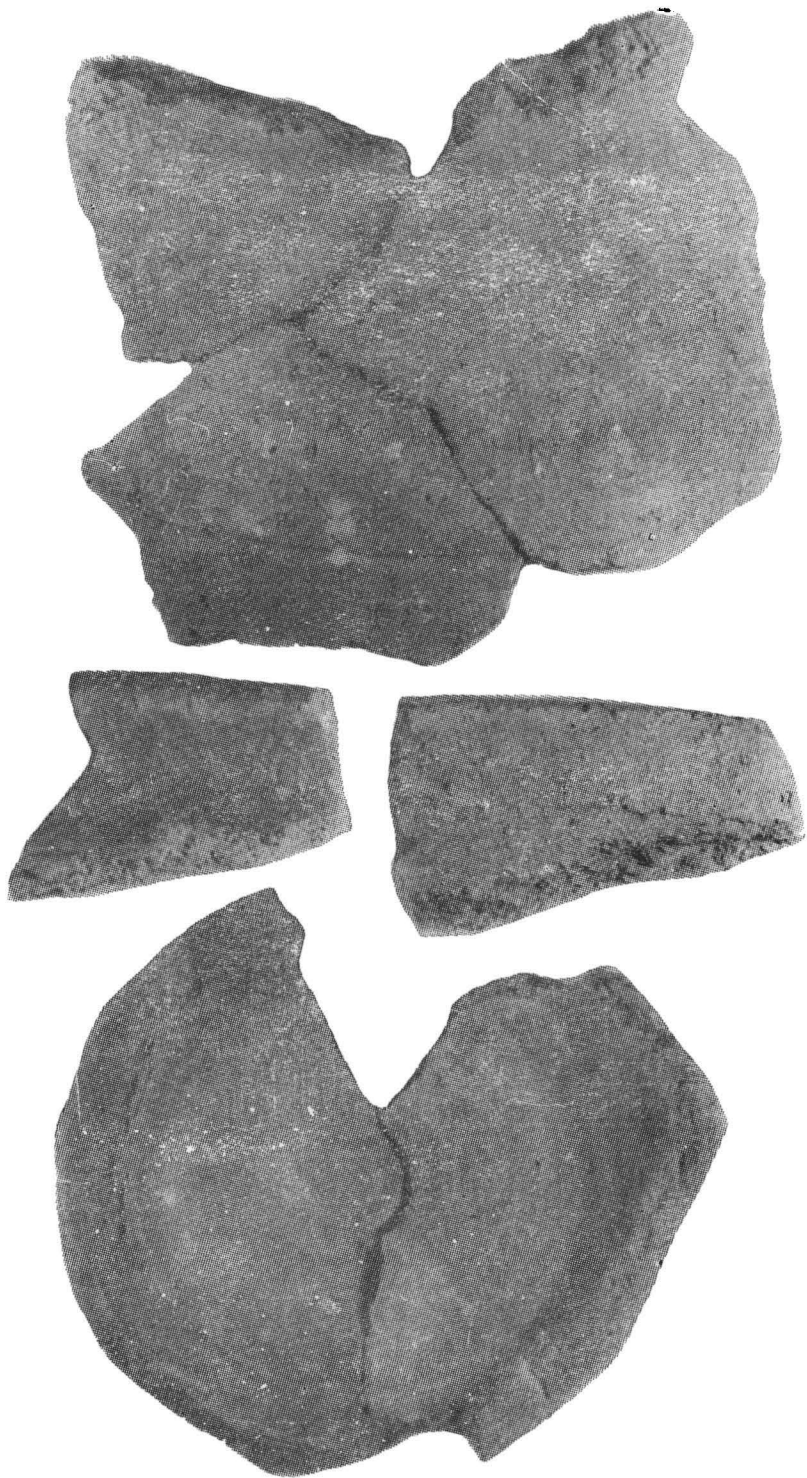
Planșa IV — Ceramica fină cenușie (străchini drepte)

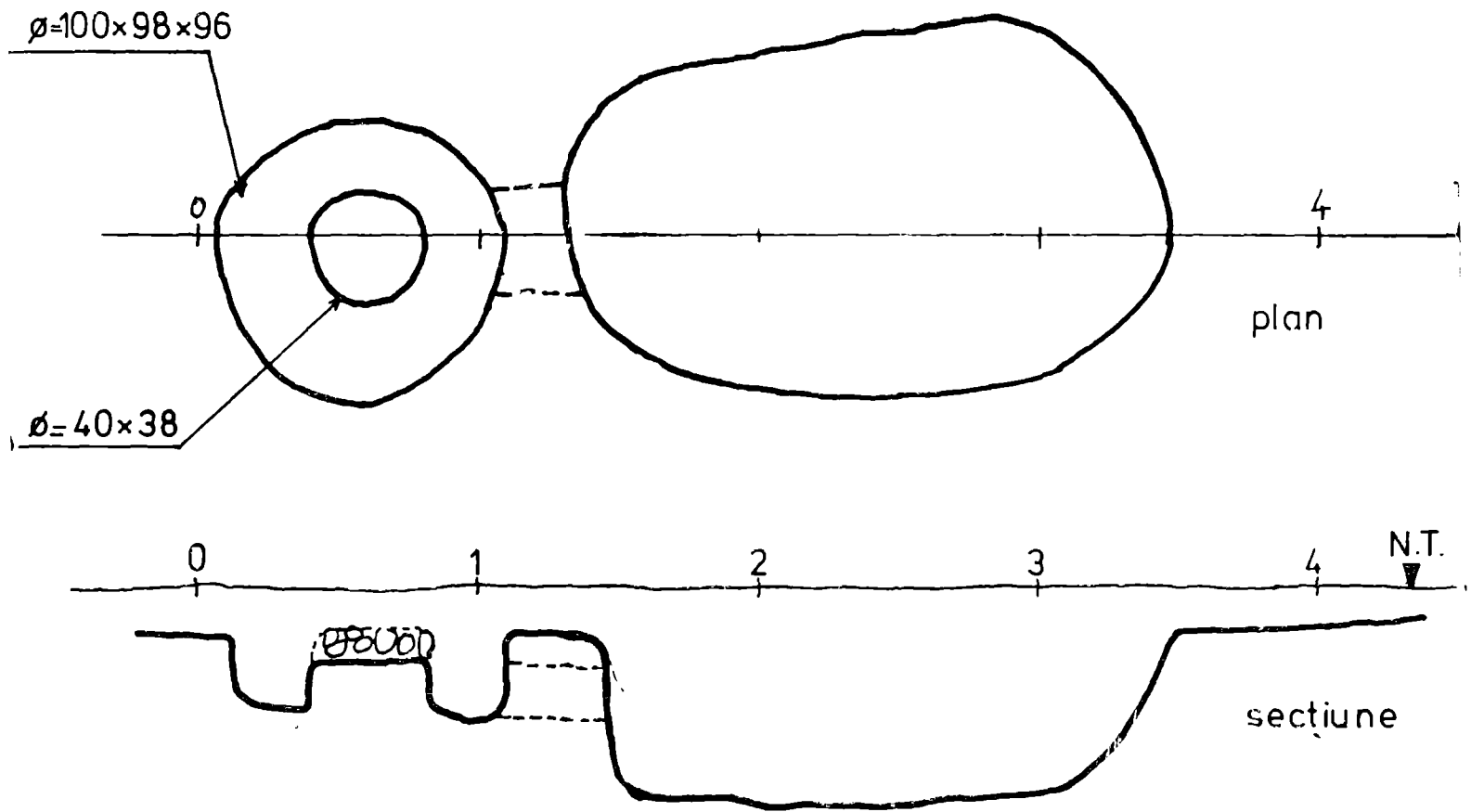
Planșa V — Ceramica fină cenușie (buze drepte, funduri inelare)

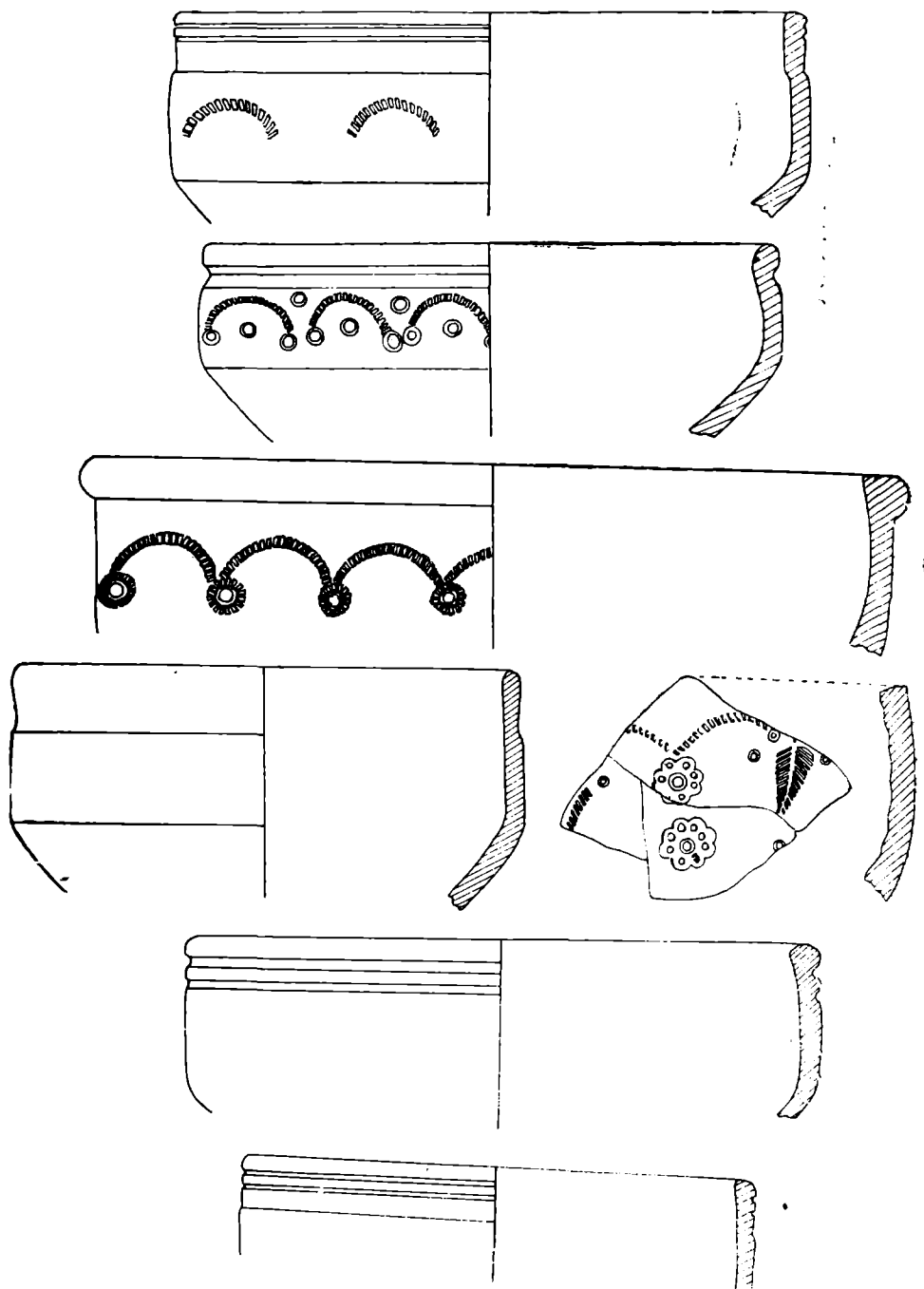
Planșa VI — Ceramica zgrunțuroasă (buze de oale și fund drept)

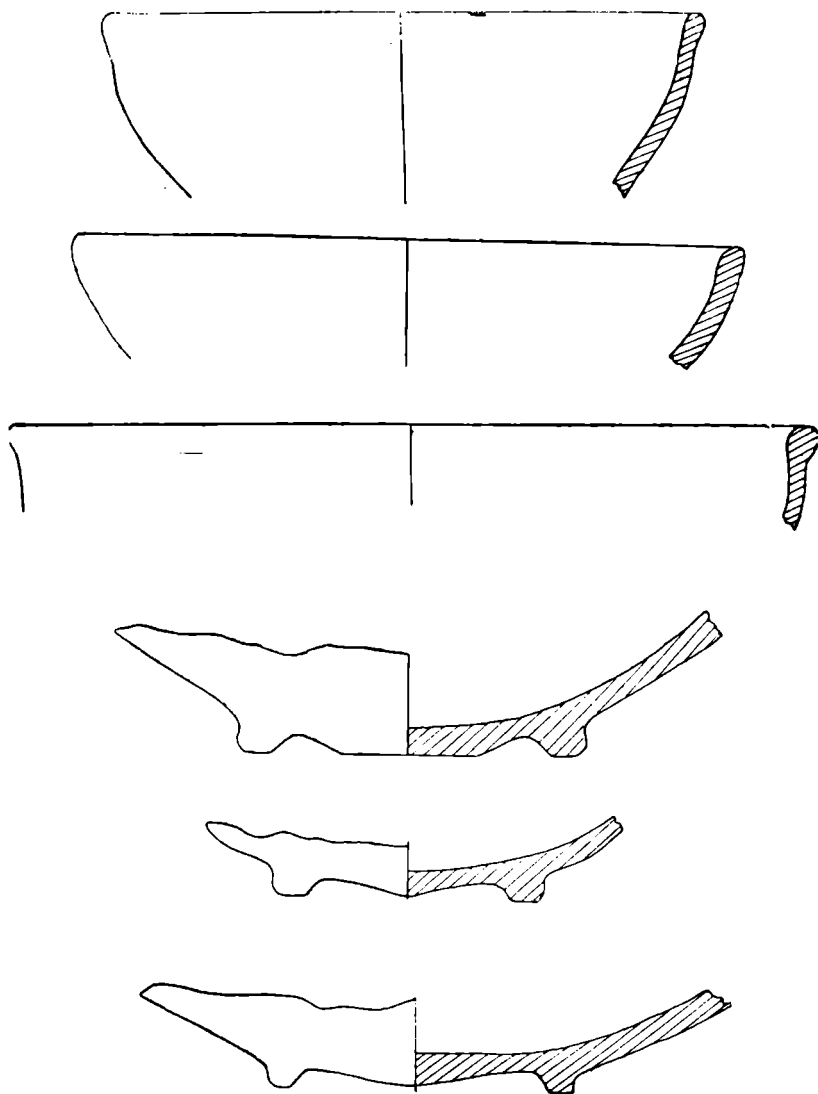
Planșa VII — Fragment de oală și vas (cană) cu gîtul înalt
www.muzeuzalau.ro / www.cimec.ro

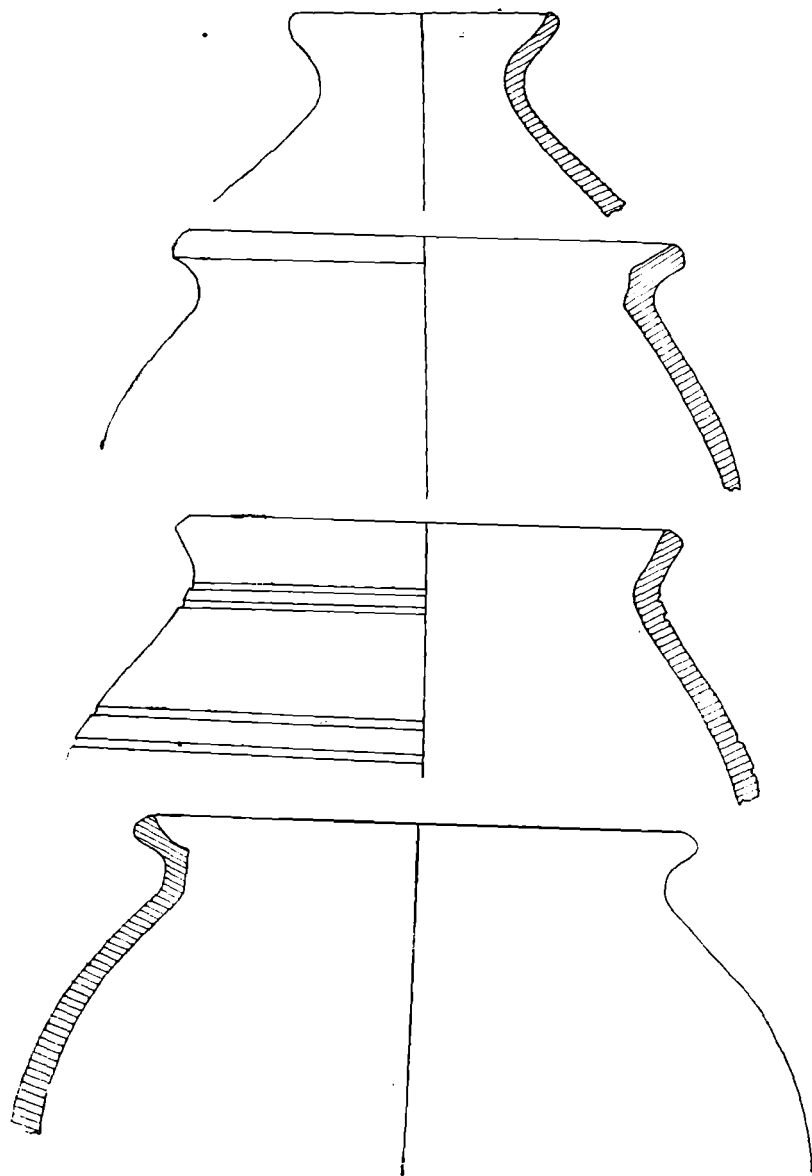
CUPTOR Valea Mitii ZALĂU

Planșa VIII. Străchini drepte stampate

Planșa IX. Ceramică fină cenușie (buze drepte, funduri inelare)

Planșa X. Ceramica zgrunțuroasă